

Imádság és Jézus neve a jezsuita hagyományban

LUKÁCS JÁNOS

1966-ban született Buda-
pesten. Jezsuita szerzetes.

¹Beato Iácopo de Varezze:

La „Leyenda de los Santos”. MHSI, Series Nova, vol. 3. Universidad Pontificia Comillas, Madrid, 2007, XXVIII. Latinosan Jacobus de Voragine (1228–1298): *Flos Sanctorum*, vagy más néven *Legenda Aurea*.

²Ludolfo de Sajonia: *La Vida de Cristo. Fielmente recogida del Evangelio y de los Santos Padres y Doctores de la Iglesia*. MHSI, Series Nova, vol. 5/1–2. Universidad Pontificia Comillas, Madrid, 2010.

³Loyolai Szent Ignác: *A zárándok. Napló. Önéletrajzi visszaemlékezések. Lelki feljegyzések*. Jezsuita Kiadó, Budapest, 2015, 11. rész.

⁴*Compendio breve de ejercicios espirituales*. Compuesto por un monje de Montserrat entre

A Jézus-ima egyre növekvő ismertségét magyar nyelvterületen jelentős mértékben a jezsuita Jálics Ferenc által kidolgozott szemlélődő lelkigyakorlatoknak köszönheti. Nem csoda, hogy sokan a Jézus-imát a jezsuita lelkiség szerves részének kezdik tekinteni. Joggal merül fel tehát a kérdés, hogy a Jézus-ima hogyan illeszkedik a Szent Ignác-i lelkiségi hagyomány egészébe.

A legrövidebb válasz arra a kérdésre, hogy a Szent Ignác-i lelkiségnek része-e a Jézus-ima, egyetlen szóból állna és nemleges lenne. Szent Ignác írásaiban aligha találjuk kifejezett nyomát a szoros értelemben vett Jézus-imának, és nincs adatunk arról, hogy a korábbi évszázadok jezsuitái ismerték volna. Mégis, számos kapcsolódási pontot ismerhetünk fel, amelyek alapján érthetővé válik a jezsuita lelkiség újabb kori nyitottsága a Jézus-imára. Egy matematikai fogalommal élve, bár a jezsuita lelkiség a Jézus-ima hagyományát nem ismerte, erősen konvergál felé egyrészt a Jézus névvel való imádság, másrészt a Krisztus misztériumában való megnyugvás imája révén.

1. Jézus neve a jezsuiták imájában

Jézus személye Szent Ignácot megtérése pillanatától fogva magával ragadta. Nagybetegesen inkább csak unalomból kezdte olvasni az ágya mellé készített *Szentek életét*,¹ amelyből először Szent Ferenc és Szent Domonkos nemes tettei kötötték le figyelmét, végül azonban az ugyanitt megismert Antiochiai Szent Ignác Krisztus iránti szeretete nyűgözte le olyannyira, hogy nevét Iñigoról Ignácra változtatta. Ugyancsak betegsége idején kezdte tanulmányozni Szászoroszági Ludolf *De vita Christi* című könyvét.² „Nagy gondal írni kezdett egy könyvet: Krisztus szavait piros tintával, Miasszonyunk szavait kékkel. (...) Ideje egy részét írással töltötte, más részét imával.”³ Később, manresai tartózkodása során, a híres monserrati bencés apát, García Jiménez de Cisneros (1455–1510) nagyobb munkája, a *Lelki élet gyakorlatai* — pontosabban ennek egy ismeretlen szerzetes által készített rövidített változata — vált rendszeres olvasmányává.⁴ Itt a forrása azoknak a Jézus személyének

1510–1555. Edición preparado y presentado por Javier Melloni, SJ. Biblioteca de Autores Cristianos, Madrid, MMVI.

⁵Loyolai Szent Ignác: *Lelkigyakorlatok*. Jézus Társasága Magyarországi Rendtartománya, Budapest, 1994. (A továbbiakban: Lgy.)

⁶Kempis Tamás: *Krisztus követése*. Ecclesia, Budapest, 2004.

⁷Bartók Tibor SJ: *Az ignáci lelkiség forrásai*. Távlatok, <http://www.tavlatok.hu/net/PDF-ek/Bart%C3%B3k%20Tibor%20SJ%20Az%20ign%C3%A1ci%20lelkis%C3%A9g%20forr%C3%A1sai.pdf>

⁸Ludolfo de Sajonia: i. m. A megfogalmazás egyébként Johannes de Caulibus OFM-re megy vissza.

jobb megismerését szolgáló imamódoknak, amelyek később a *Lelkigyakorlatos könyvre*⁵ is hatást gyakoroltak. Végül ugyanezen manresai elvonulása idején ismerte meg Kempis Tamás könyvecskéjét, a *Krisztus követését*,⁶ amit annyira megkedvelt, hogy egy korabeli feljegyzés szerint utána már nem is keresett más lelki olvasni valót.

E négy könyv révén „Ignác tökéletes örököse a ciszterci és ferences lelkiség, valamit a *Devotio Moderna* krisztocentrikus gondolkodásának, különösen is az ember Jézus iránti odaadásának”.⁷ E szemléletmód akár Ignác *Lelkigyakorlatos könyvének* fülszövegét is adhatná: „Ha hasznot akarsz meríteni ezekből az elmélkedésekből, hagyj el minden aggodalmat és nyugtalanságot. Idézd magad elé mindazt, amit Jézus Krisztus mond vagy tesz, s amit elbeszél [az evangélium], mintha saját füleddel hallanád és saját szemeddel látnád... Olvasd a történeteket úgy, mintha most történne. Idézd szemed elé a múltbeli dolgokat, mint jelenvalókat, s majd jobban ízleled.”⁸

Jézus személye Ignác és első társai számára olyan fontos volt, hogy más nevet el sem tudtak volna képzelni néhány fős kis közösségük számára. Bár ezzel némi féltékenységet is kiváltottak más szerzetesközösségekben, a III. Pál pápának írt összefoglalójukban a legnagyobb természetességgel rögzítették: „Társaságunkat Jézus nevével óhajtjuk megjelölni”. A pápai jóváhagyás elnyerése után Ignác a napsugaraktól övezett IHS monogramot választotta generális pecsétjéül, sőt — mint a közelmúltban végzett restaurálása-kor napvilágra került — ez díszítette római kis szobájának falát is. A krisztogramot, amit Sienai Szent Bernardin és Kapisztrán Szent János egy évszázaddal korábban tett népszerűvé, sőt bizonyos vallásos rajongás tárgyává, a jezsuiták a kereszt jelével és Krisztus testébe vert háromszögre utaló motívummal különböztették meg. Jézus Szent Nevének képi megjelenítése így még inkább egyértelműen idézhette fel számukra az Üdvözítő személyét. Ez a monogram díszíti egyébként a jezsuiták 1568-ban épült római fő templomát, az Il Gesù-t is, amelynek eredeti megjelölése: *Chiesa del Santissimo Nome di Gesù all' Argentina*. A jezsuita rend számára január 3-a, Jézus Szent Nevének ünnepe a rend saját címünnepe is.

A krisztocentrikus jezsuita lelkiségben tehát Jézus neve az evangéliumi történetek szemlélése révén egyfajta közvetlenséggel, bensőséggel, „benső ismerettel” (Lgy. 104) megismert Üdvözítőt idéz fel. A név a Jézus személyével kapcsolatos korábbi imatapasztalatok egyfajta lepárlódását, sűrűsödését hívja elő. Aki tehát a jezsuita hagyomány felől közelít a Jézus-ima felé, annak számára Jézus neve nem tetszőlegesen kicserélhető mantraként fog ismétlődni az imádságban, hanem Jézus személyének valóságát idézi fel, és rá irányítja a figyelmet, személyének vonzásába állítja az imádkozó embert.

A Jézus nevével való imádság legegyszerűbb formája egyfajta sóhajtásszerű fohász: „Jézus!” Ennek nyomát őrzi Szent Ignác levelei-

nek visszatérő kezdő sora: a kereszt jele és az IHS betűjel. (Ezt az imát mutatta be egyébként Ferenc pápa egy reggeli homíliájában, amikor egy nyolcgyermekes családapával való találkozását idézte fel. Az illető három évtizeden át volt a Buenos Aires-i érseki hivatal munkatársa. „Mielőtt elindult volna, mielőtt bármilyen feladatának nekifogott volna, mindig ezt suttogta magában: Jézus! Egyszer megkérdeztem tőle: — Miért mondod mindig, hogy Jézus? — Amikor kimondom, hogy Jézus — válaszolta ez az egyszerű ember — akkor erősnek érzem magam. Képes vagyok végezni a feladatom, mert tudom, hogy velem van, megtart engem.”⁹)

⁹L'Osservatore Romano, 6 aprile 2013.

A Jézus-imának a nyugati kereszténységben elterjedt hagyományos, képekkel és megszólításokkal gazdagon díszített formája a Jézus Szent Nevének litániája. A litániát, ezt a rendkívül népszerű repetitív imaformát általában közösségekben gyakorolják, mégis jelentősen formálja a személyes áhítatot is, tehát itt jogosan tekinthetjük egyfajta bevezetésnek a Jézus-imához. A jezsuiták körében Jézus Szent Nevének litániája sokáig örvendett rendkívüli kedveltségnek. Ezt jelzi, hogy az először 1602-ben kiadott és később fokozatosan bővített kínai kiadványban, mely a jezsuita missziókban általánosan használt imádságokat tartalmazta, öt másik mellett a Jézus Szent Nevének litániája is megtalálható.¹⁰

¹⁰Albert Chan: *Chinese Materials in the Jesuit Archives in Rome, 14th–20th Centuries: A Descriptive Catalogue*. Routledge, New York, 2015.

2. Hésziúkhia a Lelkigyakorlatos könyvben?

Szent Ignác lelkisége, sőt akár csak a *Lelkigyakorlatos könyv* is annyira sokrétű, hogy nehéz nem egyoldalúan beszélni róla. Van, aki egyoldalúan racionálisnak tartja, mások viszont az érzelmi oldalra jutó figyelmet tartják túlzottnak (sokszor például ilyenek tűnik a kármelita hagyományból nézve). A Szent Ignác-i imádságot szokás a képzelőerő használatával azonosítani, hiszen az evangéliumi történetekkel végzett „beleélős” imádságban ez az emberi képességünk valóban jelentős szerepet kap. A Jézus-ima hívei számára eközben akár úgy tűnhet, hogy Loyolai Szent Ignác lelkisége végső soron nem teszi képessé az embert az érzékfeletti valóság megragadására.¹¹

Valójában a lelkigyakorlatos út az értelem és az érzelmek „gyakorlatoztatásán” túl a feltámadt Jézus jelenlétének egyre finomabb érzékelése felé vezet. Az ismert ignáci alapelv, miszerint „nem a sok tudással lakik jól és eléggül ki a lélek, hanem ha a dolgokat bensőleg érzékeli és ízleli” (Lgy. 2), a lelkigyakorlatos úton azt jelenti, hogy fokozatosan egyre kevesebb új ismeret, egyre kevesebb tartalom lesz szükséges ahhoz, hogy az ember mélyebben behatolhasson az isteni misztériumba. E fokozatos leegyszerűsödés két példáját szeretném bemutatni.

A harminc napos lelkigyakorlat második hetében az imádság Jézus életének eseményeire irányul. Ilyenkor kettő, később csak egyetlen evangéliumi szakasz esik egy-egy egész napra. Ha például

¹¹Ennek a véleménynek adott hangot „A Jézus-ima és a keleti szerzetesség” elnevezésű konferencián Geréby György (Sapientia Szerzetesi Hittudományi Főiskola, 2015. február 7.).

ez a Megtestesülés és Jézus születésének története, akkor az öt imaidő közül az első kettőben nyílik tér az evangéliumokban említett részletek, körülmények összességének szemlélésére, figyelni a szereplőkre és szavaikra, cselekedeteikre. Egymás mellé kerül például az Angyali Üdvözlet, majd a Születés: hogyan talál szállást a Szent Család Betlehemben, és így tovább. A harmadik imaidő ismétlés, pontosabban visszatérés azokra a pontokra, ahol „valamilyen ismeretet, vigaszt vagy vigasztalanságot éreztem” (Lgy. 118). A lelki gyakorlatozó például felfigyelhet a Születés körül a „felhajtás” hiányának sokféle jelére. Megrendítheti, hogy most egészen bele tud feledkezni ebbe a feltűnés nélküli egyszerűségbe, bár saját életében általában nehezen viseli. A következő imaidő újabb ismétlés, ugyanilyen módon, megint már csak „néhány fontos részre” irányítva a figyelmet. Az ötödik szemlélődés, az „érzések alkalmazása” (Lgy. 121) még egyszerűbb szokott lenni. Az imádkozó személyt segítheti a szalma illatának vagy a levegő hűvösségének érzékelése, vagy az újszülött isteni Gyermekek érintése. A nap végére az imádság általában már különösebb új gondolatok és nagy érzelmek nélküli időzés a Születés misztériumával. Mondhatnánk, hogy a hészükhia gyakorlására előkészített hely ez a Szent Ignác-i lelki gyakorlatokban.

¹²Jálics Ferenc:
A Szent Ignác-i lelki gyakorlatok kontemplatív szakasza; <http://www.tavlatok.hu/6006lelk.htm>

Egy másik, nagyobb ívű összefüggésre Jálics Ferenc SJ hívja fel a figyelmet.¹² Szent Ignác *Lelki gyakorlatos könyvének* vége az imádság három módját ismerteti. Ezeket, bár nem képezik a lelki gyakorlatos út szerves részét, hanem inkább egyfajta kiegészítésnek tekinthetők, a lelki gyakorlat végén kell a lelki gyakorlatozó elé tárni (Lgy. 4). Az első imamód az imádságos önvizsgálat változatos formáit mutatja be, és abban segít, hogy a világba visszatérő lelki gyakorlatozó következetesen járhassa a tisztulás útját (Lgy. 18). A Jézus-imádság szempontjából a második és a harmadik imamód érdekes.

„A második imádkozási mód abban áll, hogy az imádkozó térdelve vagy ülve, ahogy azt megfelelőbbnek találja, s ahogyan több áhítatot érez, szemét lehunyva vagy körültekintgetés nélkül egy helyre irányítva mondja: Mi Atyánk. Addig maradjon ennek a szónak a megfontolásánál, amíg különböző jelentéseket, hasonlatokat, örömet és vigaszt talál benne. Ugyanígy járjon el a Miatyánk vagy bármely más imádság minden egyes szavánál, ha ezen a módon akarja azt imádkozni” (Lgy. 252).

Ez a „második imamód” affektív jellegű, vagyis — mint „tipikus” Szent Ignác-i imádság — tekintettel van a belső megmozdulásokra. Ugyanakkor azonban repetitív, a szív és az értelem elcsendesedését és békéjét közvetlenül előmozdító gyakorlat is. Sajátos átmenetnek tekinthető az evangéliumi történetek befogadását segítő imádság és egy leegyszerűsödött, a forgalmas hétköznapokban is gyakorolható, a gondolatok, érzelmek szintjénél mélyebben tápláló imaforma felé.

A harmadik imamód szintén figyelemre méltó: „Az imádkozás harmadik módja abban áll, hogy minden egyes be- és kilégzésnél el-

ménkben imádkozunk, mialatt a Miatyánk vagy más ima egy szavát kimondjuk. Az egyik lélegzetvétel és a másik között tehát csak egyetlen szót mondjunk ki. A két lélegzetvétel között gondoljunk főleg ennek a szónak jelentésére, vagy arra a személyre, akihez imádkozunk, vagy saját magunk semmiségére, vagy arra a különbségre, ami azon személy akkora méltósága és a mi saját kicsinységünk között van” (Lgy. 258).

Ez a lélegzés ritmusára végzett imádság, mint látható, közeli rokonságban van a Jézus-ima gyakorlatával. Jálics atya a második és harmadik imamódnál leírtakat összesítve a következő hasonlóságokat emeli ki: Az imádkozó térdeljen vagy üljön (Lgy. 252). Szemét hunyja le, vagy irányítsa egy helyre (Lgy. 252). Egy szót ismételjen (ugyanott). Egy órát maradjon/maradhat ennél (Lgy. 253). A szót minden egyes lélegzetvételnél mondja ki (Lgy. 258). A szó kimondásakor arra a személyre figyeljen, akihez beszél (Lgy. 258).

További érdekes összefüggés, hogy a harmadik imamód Ignác-i leírásában milyen nagy hangsúlyt kap az Isten nagyságának és az imádkozó személy kicsinységének szembeállítása. Nem az értelem számára adott elmélkedési anyagról van itt szó, hanem inkább az Isten és ember közötti drámai különbség kifejeződéséről, ami a lélek mélyebb tisztulásának útját járó ember előtt tárul fel. Ezt az isteni nagyság és emberi törekenység közötti feszültséget fogalmazza meg a Jézus-ima szokásos hosszabb formája is: „Uram, Jézus Krisztus, az élő Isten fia, köszönettel rajtam, szegény bűnösön!” Jálics Ferenc további példákat is említ: „Szent Ignác ezzel a szöveggel nem összehasonlítani akar, hanem rá akar vezetni arra a nézésre, mely az egyént és Istent magába foglaló kapcsolatra irányul. Hogy megértjük, miről is van szó, nézzünk meg néhány misztikus kijelentését: »Én nem vagyok semmi, Te minden vagy.« Vagy ahogyan Szent Ferenc egy éjszakát átímádkozott: »Ki vagy te, és ki vagyok én?« Vagy, ahogy egy hívő az arsi plébánosnak válaszolt: »Ő rám néz, és én őrá nézek.« Szent Pál ugyanezt fejezi ki: »Már nem én élek, hanem Krisztus él bennem« (Gal 2,20).”¹³

¹³Uo.

Jálics Ferenc érdeme, hogy a ritmikus imát, amelyet a mai lelki gyakorlat-adók inkább a lelkigyakorlat elején, az Isten szavának meghallására, befogadására való ráhangolódásként szoktak ajánlani, az Ignác-i szövegnek megfelelően visszahelyezi a lelki út végső szakaszára, amit hagyományosan az egyesülés útjának nevezünk. A harmadik imamód így nyerheti vissza azt a szerepét, hogy a szavakon és képeken, gondolatokon és érzelmeken túli imádság felé vezessen, az Isten jelenlétében való egyszerű időzés felé, amint azt a Jézus-ima is teszi.

A teljesség kedvéért ugyanakkor meg kell jegyezni, hogy Jálics Ferenc értelmezése korántsem élvez általános elfogadottságot a *Lelkigyakorlatos könyv* mai recepciója terén. Santiago Arzubialde SJ alaposan dokumentált, klasszikusnak számító és a közelmúltban megújított kommentárja¹⁴ szerint a harmadik imamód nem egyetlen szó

¹⁴Santiago Arzubialde, S.J.: *Ejercicios Espirituales de S. Ignacio: Historia y Análisis*. Mensajero-Sal Terrae, Bilbao-Santander 2009 (2., javított kiadás), 608–611.

ismétlését jelenti, hanem egy recitatív, a lélegzet ritmusára folytatott imádságot, ahol az Istennel való beszéd a test természetes ritmusát veszi át. Az imádság — és az élet maga — a lelki út végén itt találja meg az elakadásoktól most már mentes, természetes ütemét. Eszerint a harmadik imamód a hészükhaszta nyugalom helyett inkább egyfajta liturgikus, alkalmasint közösen is végezhető imádságban fellelhető béke és harmónia felé vezet. Hasonlóképpen óvatosságra int, hogy az 1809-ben elhunyt Áthosz-hegyi Nikodémosz, aki saját szerzetesi családja lelkeségi megújításához Szent Ignác *Lelkigyakorlatait* is felhasználta, a harmadik imamódot nem sorolta a Jézus-ima szempontjából figyelmet érdemlő részletek közé.¹⁵

¹⁵Irénée Hausherr SJ: *Les exercices spirituels de saint Ignace et la méthode d'oraison hésychaste*. *Orientalia Christiana Periodica*, 20 (1954), 7–26.

¹⁶„...tum illud praeterea in omnibus rebus, actionibus, colloquiis, ut Dei praesentiam rerumque spiritualium affectum sentiret atque contemplaretur, simul in actione contemplativus (quod ita solebat explicare: Deum esse in omnibus rebus inueniendum)”. In *Examen Annotationes Epistolae P. Hieronymi Nadal*, tom. IV. *Monumenta Historica Societatis Iesu*, Madrid, 1905, 651.

A tisztánlátást nehezíti továbbá, hogy a Szent Ignác-i lelki út legtöbb nyitott kérdése a *Lelkigyakorlatos könyv* utolsó szakaszára, az úgynevezett Negyedik Hétre vonatkozik. Ennek történeti oka valószínűleg ott keresendő, hogy Ignác friss megtérő korában többször kényszerült az inkvizíció börtönében időzni. Bár semmiféle kapcsolatban nem állt az akkoriban divatos eretnek mozgalommal, a megvilágosodottakkal (*alumbrados*), akik misztikus tapasztalatra hivatkozva jutottak el jelentős erkölcsi szabadosságra, a gyanú visszatérő árnyéka mégis csaknem ellehetetlenítette korai evangelizáló tevékenységét. Indokolt lehetett az óvatos szűkszávúság, amely a *Lelkigyakorlatos könyv*ben a Negyedik Hetet övezi, és indokolt lehetett a tisztulás és a megvilágosodás útjának említésekor egy szót sem szólni az egyesülés útjáról (Lgy. 10). Elgondolkoztató szempont az is, hogy Ignác a bensőséges egységet Istennel nem elsősorban a monasztikus hagyomány nyugalmi imájában, hanem a belső akadályoktól mentes, Isten Lelke által irányított cselekvésben kereste. Rendtársa és közeli munkatársa, Jerónimo Nadal ezt fejezte ki úgy, hogy Ignác a cselekvés közben is szemlélődő ember volt, *contemplativus simul in actione*.¹⁶

3. Jézus nevét ismételni

Amint láttuk, a Szent Ignác-i hagyomány egyaránt ismeri a — szinte kizárólagos — Jézus felé fordulást, a Jézus nevével való imádságot és a lélegzet ritmusára végzett imát. A következtetés kézenfekvő, és Jálics Ferenc nem is késlekedik megfogalmazni: „Ha mindezek mellett figyelembe vesszük, hogy Szent Ignác nagy áhítattal fordult Jézus felé, könnyen elképzelhető, hogy az a »szó«, amelyet a lelkigyakorlatozók mondanak, igen gyakran Jézus neve. Én így értelmezem Szent Ignác harmadik imamódját, és ezt az utat mutatom meg.”¹⁷

¹⁷Jálics Ferenc: i. m.

Vajon milyen tényleges jelei vannak annak, hogy a Jézus nevével való imádság és a repetitív ima a jezsuita lelkiségben valóban összekapcsolódott? Imádkozták-e a jezsuiták a Jézus-imának valamilyen formáit?

Az első jezsuitáktól ránk maradt feljegyzések, lelki naplók az imádságnak olyan változatosságáról tanúskodnak, hogy általános

következtetést levonni nehéz lenne. Szent Ignác lelki naplójában mindenesetre megtaláljuk az ismétlődő ima nyomait. Főleg a napi szentmise bemutatása utáni, sokszor egy órán túl is tartó imádságában tért vissza Jézus szólíthatása, sokszor a szentmise szövegéből vett fohászok formájában, máskor egy-egy aktuális ügy kapcsán: „Jézushoz fordulva ezt mondogattam: »(...) Téged követve, én Uram, nem veszhetek el.«”¹⁸

¹⁸Loyolai Szent Ignác:
A zárándok, i. m. 51–52.

Szent Ignác egyik legelső társa, Xavéri Szent Ferenc Indiában és Japánban folytatott missziós tevékenysége után Kínába szeretett volna bejutni. Kalandos út után egy szigeten, ahonnan nem tudott tovább jutni, megbetegedett. Utolsó óráiról szolgálja tanúságtételét ismerjük: „Azután elveszítette eszméletét. Bár magánkívül volt, nem mondott semmi abszurd dolgot. Derűs ábrázattal, szemeit az égre emelve egyfajta párbeszédet folytatott Istennel, hangosan beszélt az általa ismert nyelveken, egy olyanon is, amit Antonio nem értett. Beszédébe időről időre latin szoltárverseket fűzött be: *Tu autem meorum peccatorum et delictorum miserere!* Így beszélt nagy buzgósággal hat órán keresztül. Jézus neve folyamatosan az ajkán volt, és Antonio gyakran hallotta, amint ezt mondogatja: *Jesu, fili David, miserere mei!*”¹⁹

¹⁹Georg Schurhammer,
SJ: *Francis Xavier, His Life, his Times*, vol. IV. The Jesuit Historical Institute, Rome, 1982, 640–644.

Mi magyarázza vajon, hogy Szent Ignác lelkisége, mely teljes mértékben a nyugati lelkiségi hagyományon belül bontakozott ki, és a legutóbbi időkhöz nem érintkezett közvetlenül a hészükhíával, ilyen közel vezethet a Jézus-ima gyakorlatához? Erre a kérdésre már nem az imamódok még részletesebb tanulmányozása adja meg a választ, hanem ha ezeket nem önmagukban, hanem céljukkal együtt tekintjük. Amit Szent Ignác az első imamódról ír, azt kétségkívül a másodikra és a harmadikra is érti: „inkább csak vázlatot, módot és gyakorlatokat akar adni arra, hogy felkészüljön bennük és előre haladjon a lélek” (Lgy. 238). Aki „a lélek előrehaladását” tartja szem előtt, vagy — a rendszeresen visszatérő *provecho* kifejezés másik jelentése szerint — azt akarja adni, ami a lélek hasznára van, ami leginkább segíti, az nem fog megelégedni egyes imamódok megtanításával, hanem arra is lesz szeme, hogy egy imamód mikor és hogyan adhatja át a helyét egy másik alkalmasabbnak.